

תומאס הארדי: ראש העיר קסטר-ברידג', תירגום: א"ד שפיר, הוסיפה אחרית-דבר: רנה קלינוב, הוצאת ה' קיבוץ המאוחד, תשל"ז, 270 עמ'.

אוגד השחת שנפל אל פי-פחת

תומאס הארדי

מאת זיוה שמיר

כשכתב תומאס הארדי את „ראש העיר קסטרברידג'“ כסדרה-בחמשנים למען השבועונים „גראפיק“ ו„הארפר“, בין השנים 1883—1885, ישב בעיר הקטנה דורצ'סטר, בה הקים את ביתו. בין דפי הרומן הגצית הארדי את אתריה, טיפוסיה ואורחות-חיה של העיר הדרומית הקטנה, בהחניירו את הגלגל ארבעים שנה אחורה, למחציתה הראשונה של המאה הי"ט. כל המקומות הנזכרים כאן — בית ראשי-העיר, על אנפיו ואסמיו, מלון „נסי-המלך“, פונדק „שלושת-הסננים“, האמפיית-אטרון, בית-הכיכר-רבתו, הנשקף על השוק ורבים אחרים — כולם מקומות ממשיים הם; חלקם אף ניצבו כמסתחוי-קשת מחלוננו של המחבר.

שאנשי-עיר קובלים בפניו על החיסה הקלר קלה, מתואר כ„אותה חימה שבעת התעצמותה המעושה גרמה לפני כמעט שני עשורים לגי-רושה של אשתו“. הקורא אינו נתבע כלל לפי רך אנלוגיות וקישורים — הכל מוגש לפניו כסידור וכמתכונתו, על גבי מגש של כסף. עם זאת, ניכרת בספר תריגוז של ממש, מת-מקובל ברימאנים בני-סוגו, ככל הקשור לדרי-כיתאיור ולאפיו. מפתח-המקורית של הרומאן („עלייתו ונפילתו של ראש העיר קסטרברידג'“) ומתת-הכותרת, שנלחחה אליה („סיפורו של אדם בעל אפי“), נלמד אפיו הטראגי של הרומאן.

במרכזו — סיפור-חיו של מיכאל הנצ'רד, אוגד-שחת צעיר, שעלב באשתו ומכר אותה ואת בתו התינוקת בפת שכרזנו. לימים עלה לגדולה והפך לראשי-עיר, כשהוא שרוי בגפו, ולבסוף שקע והגיע לאשפתות, בשל עליית רעהו, הטוב ממנו, דונאלד פארפריי הסקוטי האדמוני, שהנצ'רד עצמו רוממו וגידלו כבן-בית.

למרות צדדיו הדוחים של הנצ'רד, שעיקרם אטימות-רגשית, אנוכיות ואכזריות, אין הקורא יכול שלא להבחין בצד הגדולה שבאישיותו;

ואינו יכול שלא להויל דמעה לנוכח מפתחו. הקורא אף אינו יכול לתת פירוק לרגשות-הזעם שלו ולהפנותם כלפי איוה „נבל“, ש-הביט על הגיבור את אסונו. דונאלד פארפריי, שגרם בעקיפין ובמישרין לתורכנו של מעבדו, לא עשה זאת במזיד או מתוך רוע-לב. נהפוך הוא, פארפריי מושיט ידו לעזרה, ונוי-הג ב„אריה המת“ כהתחשבות מליאה ובטאקט רב. אלא שהמפלה היא בלתי-נמנעת, והקץ המר הוא גזירה שאין להמתיקה. יש כאן, אפוא, תריגה משמעותית מן הסכימה המוסר-נית המקובלת ברומן הויקטוריאני. העימות בין שני הגיבורים, הטוענים לכותרת „ראש העיר קסטרברידג'“ איננו עימות בין טוב לרע, אלא בין שני דורות ובין שתי תורות כלכליות — בין הטיפוס המרכנתילי המיושן, הפועל בדרך-כיס אימפולסיביות, על-פי אינטואיציה, לבין הטיפוס של „האדם החדש“, המאמין ביעול, בקידמת ובמיכון. לכל טיפוס מעלות וחסרונות אופייניים, אך הארדי אינו מסתיר את אהדתו וערגתו לישן ולמסורת.

רבות דרשה הביקורת בעניין הפסימיות, ה-אופיינית לכחבי הארדי, עד כי הפכה סוגייה זו לאחת מן המפורסמות, שאינן צריכות ראייה. ואכן, גם „ראש העיר קסטרברידג'“ תדור ב-רוח הקדרות ההגותית של הארדי, ומסתיים באמונתה של אליזבת-גיין, שנישאה ליריבו של „אביה“, כי „האושר אינו אלא תקרית בת-חלוף במחזה היסורים החובק עולם“.

כל מאמציו של מיכאל הנצ'רד להרקיץ שח-קים, להגיע לכבוד ולגדולה בכוח חריצותו וכשרונו, נועדו למעשה מראש לכישלון. מי שהחל ימיו כאוגד-שחת אינו יכול למרוד בגורלו, במעמדו ובמסלול-חיו, שנקבעו מ-ראש, אליכא דהארדי. ה„סלף-מיד-מן“, אותו אדם המנסה לבנות את עתידו במעדידו ולפרוץ את המעגל הצר, שהגורל אינה לידו, עשוי להעפיל באורח ארצי לפסגות של הצלחה ושל ממון, אך בהעפילו הוא מאבד רבים מנכסיו הרוחניים, ובשקיפתו יוותר חסר-כל. מוצאו של אדם, על-פי תורה דטרמיניסטית זו, הוא לעתים ה„האמאריטיה“ שלו, הפגס-הטראגי, המחיש את תורכנו. ואכן, הארדי מרכה לאפיו בעזרת סממנים תיצוניים, כמו פרטי-לבוש, צורת-הליכה, גינוני-אכילה ועוד. בהופעתו של הנצ'רד כפרק הראשון מתרמזים כבר קווים לא מעטים מאופיו, ועל כן גם — מעתידותיו: „הילוכו המדוד; הקשות היה הי-

לוך של אומן בן-כפר. להבדיל מדשדושם של שכירי יום... כל מסע ומדרך כף-רגלו אמרו אדישות עיקשת וזעופה“. לקראת סוף הרומאן, אחר שעברו עליו תהפוכות-גורל רבות, תזור הנצ'רד רעוטה את בגדי-הקורדרו שלו, משי-כבר הימים, ומכאן מתרמזת החזרה לראשית הקאריירה — הנצ'רד התחיל את חיו כאוגד-שחת וכך גם יסיימם. לוסטה בעיניה השחר-רות ובקלסתר הגאלי נועדה לחיי אהבהבים וכזבים, וכל תחבולותיה להסתיר את ריקצה ואת מוצאה הרבינאלי הנחות, אינן עולים יפה בדייה. כדי לשמור על חזות הוננת, בעי-בורה של חברה קרתנית, רחיה מוסר וקטד-ריאני, מסתבך הנצ'רד, וכמהו גם לוסטה, במסכת כזבים מסועפת, וזורים בכך בור לעצמם.

תרגום מעולה

תרגומו של א.ד. שפיר הוא לעילא ולעילא. הגירסה העברית לספרו של הארדי קולחת, אדיומאטית ומשובצת קטעי-תיאור מזהירים, בלתי-מצויים ביופיים, כגון: „הנחל, שהיה אטי, דומם ואפל — נהר שיחור של קסטר-ברידג' — זרם תחת שונית גמוכה... כאן ניצבו חורבות מגור פרנציסקני, שאליו צומדה טחנה ומימיה מתאשדים על פני סכרה כשזעזעת גלמידות“. קטע תיאור נוסף, נדיר ביופיו הפיוטי ובאיכותו המוסיקאלית: „ובסתח ריחפו באותו רחוב הילות כדרוריות של פלר-מית-דרדר, הסתופפו בחזיתות-החנויות, גסת-חפו אל הביבים; עלים צהובים-חומים, רבים ללא-ספור, רפרפו לאורך המדרכות, ונתגבבו בעד דלתות הכתים לחוך מבואותיהם ושפו הססנית את הרצפה כשובלי אורחות בייש-ניזח“.

אף שהתרגום רצוף לעיתים מלים משנאיות נדירות מתחומי החקלאות הלבוש, אין ה-לקסיקון הארכאי פוגם בהישות-הקריאה.

רק הדיאלוגים לוקים פה ושם בהגבחת-הדיקציה. הדמויות הבפריות, כמו רוכלת ה-מלמלות או מונגת-השיכר, דוברות במקור עגה

ביקורת

„גמוכה“, ואילו כאן אומרת מרת כייטוב: „ובימים ההם ידוע ידעתי טעמו של שיג ושיג עם העשירות באצטומכות המדינה. כמעט לא תאמיני, גבירתי, כי הייתי בעלת אהל-שפרידים, שהיה חץ-סגולתו של היריד“. הזקנה הבלה מכיכר-השוק בייחן-פרימורס היתה למשוררת ממש, תחת מטה-הקוסמים של המחרגם!

גם הדיפרנציאציה בין הדאלקטים ובין ה-רגיסטרים השונים, המשווים לפרחה של הארדי את אפיה הלוקאלי רב-החן, לא זכו כאן תמיד למקבילות הולמות, וגם לא כל האלויות זכו כאן למקבילותיהן. פארפריי מתואר לראשונה כ„כהד שער, אדמוני, דל גוף ובעל עינים נוצצות“, שעה שתיאורו במקור (“ruddy and of fair countenance, bright-eyed...”) הוא תורה מילולית מדר-יקת כמעט לתיאורו של דוד („אדמוני עם יסה-עיניים“, שמואל א' ט"ז, י"ב) בתרגום של המלך גיימס לתנ"ך. תאלויות, המעלה את תיאורו של דוד, נועדה לרמוז על קשרים סמריים בין גורלותיהם של הנצ'רד ופארפריי לבין גורלותיהם של דוד ושואל.

(הנצ'רד כשואל מכניס לביחו את יורשו המנעים את לב-שמעיו בזמירות, אך מ-קנא בעלייתו המסתרת של הסקוטי האד-מוני, הנושא עיניו אל בתו, ומנסה לי-הורגו. הנצ'רד, הגבה משכמו ומעלה הזלך לקראת סוף הרומאן לידעוני, המנבא לו עתידות, ומול הרואה, המעלה-באוב, הוא חש „כשואל העמד לפני שמואל“).

אולם אין בסגם ועיר זה או אחר לגרוע מערכו של התרגום בכללותו, מעשה ידיו של מהרגס-אמן, שהשכיל להתמרד עם איכותיה הפיר-טיות של הפרחה של הארדי ולמסור לקורא בגאמנות את תחושת גדולתו של המקור.